

ХҮНИЙ ЭРХ, ЭРХ ЧӨЛӨӨГ ХАНГАХТАЙ ХОЛБООТОЙ
ЗАРИМ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Аравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.” гэж, Арван нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Эх орныхоо тусгаар тогтнолыг батлан хамгаалж, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн.” гэж, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Хүн эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулж болохгүй.” гэж тус тус хуульчлан тогтоосон.

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.9 дэх заалтад “Монгол Улсын Засгийн газар нь хүний эрхийг хангах эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх арга хэмжээ авах,” гэж, мөн зүйлийн 7.1.10 дахь заалтад “Монгол Улсын олон улсын гэрээг хэрэгжүүлэх, тэдгээрт хууль тогтоомжийг нийцүүлж, биелэлтийг хангуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр заасан.

Түүнчлэн, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.4.3 дахь заалтад иргэдийн эрх, эрх чөлөөний аюулгүй байдал нь үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг байхаар, Эрүүгийн хуулийн 1.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт хүний үзэл бодол, итгэл үнэмшлийн төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байхаар тус тус хуульчилсан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ын 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний 5.5.1-д заасан хүний эрхийг хамгаалахад төр, иргэний нийгэм, бизнесийн байгууллагуудын санаачилга, оролцоо, хамтын ажиллагааг хөхиүлэн дэмжих, хамтран ажиллах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, хөгжүүлэх зорилтын хүрээнд “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход чиглэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ”. гэж, “Засаглалын үйл ажиллагаанд иргэд эрх тэгш оролцон үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх боломж, чадавхыг сайжруулж, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх орчныг бүрдүүлнэ.” гэж, “Нийгмийн бүлгүүд засаглалын үйл явцад тэгш оролцох боломжийг хангасан тогтолцоог бүрдүүлнэ.” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.7-д

“Эрүүгийн хууль тогтоомжийн эрх зүйн шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, бодлого, арга барилыг боловсронгуй болгоно.” гэж тусгасан.

Олон улсын гэрээний тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.4 дэх хэсэгт “Засгийн газар Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлтэд хяналт тавьж, хэрэгжилтийг зохион байгуулна.” заасан.

Мөн “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын 2023 оны 114 дүгээр тогтоолын 2 дахь хэсгийн з/ дэд заалтад олон улсын гэрээ конвенцод дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх ажлыг эрчимжүүлэхийг Засгийн газарт үүрэг болгосон.

2.1. Практик шаардлага

Монгол Улс 1961 оноос Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын бүрэн эрхт гишүүн болсноос хойш Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон түүний төрөлжсөн байгууллагаас батлан гаргасан хүний эрх, эрх чөлөөтэй холбоотой 70 гаруй гэрээнд, үүнээс хүний эрхийн суурь 18 гэрээний 17-д нэгдэн ороод байна. Монгол Улсад шинэ Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд тулгуурлан хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах, хангах, зөрчигдсэн эрхийг сэргээх, хүн эрхээ эдлэх, үүргээ биелүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн бие даасан 590 хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

2020 оноос хойшхи хугацаанд эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд хүний эрхийг хангах чиглэлээр эрүүгийн хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, авлигатай тэмцэх цогц бодлого, шүүх эрх мэдлийн шинэтгэл, мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах, төрийн үйл ажиллагааны шуурхай байдлыг хангахад чиглэсэн цахимын багц хуулиуд, боловсролын багц хуулиуд, нийгмийн даатгал, халамжийн багц хуулиуд, хөдөлмөрлөх эрх, хүүхдийг эрхийг хангах хамгаалах чиглэлээр холбогдох хуулиудын шинэчилсэн найруулгыг боловсруулж, Улсын Их Хурлаас баталж, хүний эрхийг хангах, хамгаалах үйл ажиллагаанд тодорхой дэвшил гарган ажиллаж байна.

Монгол Улс 2023 онд Америкийн Нэгдсэн Улсын Freedom House олон улсын төрийн бус байгууллагын судалгаагаар улс төрийн эрх чөлөөний хувьд 40 оноо авахаас 36 оноо, иргэний эрх чөлөөний хувьд 60 оноо авахаас 48 оноо, нийт 100 оноо авахаас 84 оноо авснаар эрх чөлөөт улсын ангилалд багтаж байна.

Хэдийгээр нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрх, эрх чөлөөг хангах хамгаалах, эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж, хүний эрхийг хангах, хамгаалах байгууллагуудыг байгуулж үр дүн гарсан хэдий ч хүний эрхийн зөрчил, шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлууд байсаар байна.

Монгол Улс амьд явах, халдашгүй чөлөөтэй байх, эрүүдэн шүүхээс ангид байх, шударга шүүхээр шүүлгэх, хохирлоо шударгаар барагдуулах, хувийн мэдээлэл халдашгүй байх, эвлэлдэн нэгдэх, жагсах, цуглах, үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэлтэй байх зэрэг иргэний болон улс төрийн эрхийг бодитойгоор баталгаатай эдлүүлэх шаардлагатай байгааг хүний эрхийг хамгаалах олон улсын тогтолцооноос зөвлөсөөр байна.

Монгол Улс хүний эрхийн олон улсын гэрээнд нэгдэн орохын зэрэгцээ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрмийн болон гэрээний механизмуудыг идэвхтэй ашиглаж хүний эрхийг хангах, хамгаалах үйл ажиллагааг тасралтгүй анхаарч ажиллаж байна.

Хүний эрхийн олон улсын гэрээнд нэгдэн орсноор тухайн гэрээ, конвенцуудыг бодитойгоор хэрэгжүүлэх, түүний биелэлтийг тодорхой хугацаанд тайлагнах үүргийг хүлээдэг. Монгол Улсын Засгийн газар хүний эрхийн нэгдэн орж соёрхон баталсан үндсэн гэрээ, конвенцын хүрээнд 1971-2023 онд нийт 57 илтгэл, Хүний эрхийн зөвлөлд Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлэг /UPR/-т 3 илтгэлийг тус тус хүргүүлсэн байдаг.

Монгол Улсын хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцүүлсний мөрөөр НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлөөс Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэхийн эсрэг арга хэмжээ авах чиглэлээр 11, хүүхэд, эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон ахмад настан зэрэг хүн амын эмзэг бүлгийн иргэдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр 31, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр 4, гэр бүлийн болон жендэрт суурилсан хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр 27, хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр 23, хүн худалдаалах гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр 9, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хангах чиглэлээр 3, ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэр, тэр дундаа ЛГБТ хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахтай тэмцэх чиглэлээр 14, олон улсын гэрээнд нэгдэн орох, дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, хүний эрхийн гэрээний хэрэгжилтийг сайжруулах, хүний эрхийн олон улсын механизмтай хамтран ажиллах чиглэлээр 8, шүүхийн бие даасан, хараат бус байдлыг бэхжүүлэх чиглэлээр 8, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн үйлчилгээ хүртэх эрхийг хангах чиглэлээр 12, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын чиг үүргийг бэхжүүлэх чиглэлээр 10, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах чиглэлээр 5, бусад 16 зэрэг нийт 170 зөвлөмжийг өгснийг бид үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж ажиллах шаардлагатай байна.

НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсын Засгийн газрын урилгаар 2022 оны 10 дугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад ажиллаж хүний эрх чөлөөг дур мэдэн хасах асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд тодорхой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт зөвлөснийг мөн анхааралтай хэрэгжүүлэх учиртай.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс нь 2001-2024 онд Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний нөхцөл байдлын талаарх нийт 23 удаагийн илтгэлийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэн хүний эрхийг хангах хууль эрх зүйн орчныг сайжруулах, хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, зөрчлийг арилгах, хүний эрхийг хамгаалахтай холбоотой саналыг танилцуулж, илтгэлийн мөрөөр авах арга хэмжээний талаар Улсын Их Хурлаас холбогдох шийдвэрүүд баталж ирсэн байдаг.

Дээрх илтгэлүүдэд иргэний болон улс төрийн эрхүүд, тухайлбал, үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл хайх, хүлээн авах, тайван жагсаал, цуглаан хийх, амьд явах эрх, сонгох, сонгогдох эрх, халдашгүй чөлөөтэй байх эрх, өргөдөл гомдлоо шийдвэрлүүлэх эрх, эрүү шүүлт ба хүний эрх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах эрх, түүнчлэн эдийн засаг, нийгэм соёлын эрхүүд, тухайлбал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх, эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх, эмнэлгийн

тусламж, үйлчилгээ авах эрх, сурч боловсрох эрх, хөдөлмөрлөх эрх, хүний эрхийн боловсрол, аж ахуй эрхлэх, зохистой хоол хүнсээр хангагдах эрх, зорилтот бүлгийн эрхүүд, тухайлбал, хүүхдийн эрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, үндэсний цөөнхийн эрх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, хүн худалдаалах гэмт хэрэг ба хүний эрх, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх эрхийн талаар тусгасаар ирсэн байна.

2023 онд Монгол Улсын хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын 22 дахь илтгэлийг хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрх, иргэний оролцооны эрх зүйн зохицуулалт, хөдөлмөрлөх эрх, хүүхдийн эрх, ахмад настны эрх, хүний эрх хамгаалагчийн эрх, улс төрийн хүрээн дэх жендэрийн эрх тэгш байдал гэсэн 7 сэдвийн хүрээнд боловсруулсан бөгөөд үүнтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар тогтоолоор тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт үүрэг болгосон.

2024 оны 3 дугаар сарын 15-ны өдөр Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооноос Улсын Их Хурлын 2022 оны 49, 2023 оны 35 дугаар тогтоолын хэрэгжилтийн талаар Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, Засгийн газар, иргэний нийгмийн байгууллага зэргийг оролцуулан хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан. Тус хэлэлцүүлэгт Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссоос Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар тогтоолоор Засгийн газраас авч хэрэгжүүлэхийг даалгасан нийт 5 зүйлийн 20 заалтаас хэрэгжсэн 6, хэрэгжих шатандаа байгаа 1, үе шаттайгаар хэрэгжүүлж буй 5, хэрэгжилт хангалтгүй 7, хэрэгжээгүй 1 заалт тус тус байна гэсэн дүгнэлтийг танилцуулсан.

Түүнчлэн, Хүний эрхийн Үндэсний Комисст ирүүлсэн нийт гомдол мэдээллийн дийлэнх нь ажлын байрны дарамт, хууль бусаар цагдан хорих, төрийн байгууллага албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах эрх, хүүхдийн эрх, хилс хэрэгт холбогдсон гэх асуудал, эд мөнгөний тусламж авах, нэр төрийн халдашгүй байдал зөрчигдсөн тухай, хууль зүйн туслалцаа авах эрх зэрэг байгааг мөн анхаарч үзэх шаардлагатай байна.

Мөн “Хүний эрх-Дэвшилтэт бодлогын хүрээлэн” төрийн бус байгууллагаас Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдал: тулгамдсан асуудал, шийдэл сэдэвт тойм судалгааг хийж, хүний үндсэн эрхүүдээс нэн тэргүүнд анхаарах шаардлагатайг сонгон эрх тус бүрийн гол агуулга, ахиц дэвшил, тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга замд анализ хийж, нийт 228 зөвлөмж боловсруулсан байдаг. Үүнээс 2021 оноос хойш Улсын Их Хурлаас баталсан хууль тогтоомжийн хүрээнд шийдвэрлэгдсэн нийт 66 асуудал буюу 29 хувь, хуулийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллах замаар шийдвэрлэх боломжтой 70 асуудал буюу 31 хувь, Хүний эрхийг хангах энэхүү багц хуулийн төсөл боловсруулах хүрээнд шийдвэрлэх боломжтой гэж үзсэн 35 асуудал буюу 16 хувь тус тус байна.

Мөн Засгийн газраас болон хууль санаачлах бусад этгээдээс боловсруулж байгаа хууль тогтоомжийн төслийн хүрээнд шийдвэрлэх боломжтой гэж үзсэн 28 асуудал буюу 12 хувь байна. Харин үлдэх 30 асуудал буюу 13.1 хувийг шийдвэрлэхэд тодорхой төлөвлөлт, хугацаа шаардлагатай бөгөөд эдгээрийг “Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөр-2” болон хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн бусад баримт бичигт тусган үе шаттайгаар хэрэгжүүлж ажиллах боломжтой гэж үзлээ.

Түүнчлэн, Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар хүний эрхэд тавьж буй хориглолт, хязгаарлалтыг хуульд тодорхой заах, хязгаарлалт нь үндэсний аюулгүй

байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөө, эсхүл нийгмийн дэг журам гэсэн ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилготой байх, хязгаарлалт нь эдгээр зорилгын нэгэнд хүрэхэд зайлшгүй, тохирсон байх, үндсэн эрхийг аль болох эдлүүлэх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, туйлын эрх зөрчөөгүй байх, хараат бус шүүхээр хянагддаг байх гэсэн тулгуур зарчмыг баримтлахыг шаарддаг. Иймээс хүний эрх, эрх чөлөөг захиргааны хэм хэмжээний актаар зохицуулж байгаа байдлыг ч мөн өөрчилж, тухайн зохицуулалтыг дээрх тулгуур зарчмуудыг баримтлан хуульд тусгах замаар шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлууд ч мөн байсаар байна.

Үүнтэй холбогдуулан, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас Захиргааны хэм хэмжээний актын улсын нэгдсэн санд бүртгэлтэй нийт актад хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийж, тайланг 2023 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулсан бөгөөд тус хуралдаанаас Засгийн газар, төрийн захиргааны төв болон төрийн захиргааны байгууллагад хуулиар тусгайлан эрх олгосон заалтад дүн шинжилгээ хийж, холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулахыг даалгасны дагуу төрийн захиргааны төв байгууллагууд өөрсдийн эрхлэх асуудлын хүрээний хууль тогтоомжийн төслийг тус тус боловсруулж байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн салбарт хамаарах Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй нийт 35 хуулиар 160 гаруй дүрэм, журам батлах эрхийг Засгийн газар, Засгийн газрын гишүүн болон агентлаг, байгууллагын даргад олгосон байгаагаас 50 орчим хувь нь хуулиар зайлшгүй зохицуулах шаардлагатай буюу хүний эрх, эрх чөлөөг хөндсөн, тухайн харилцаанд оролцогчийн эрх, үүргийг тогтоосон буюу процессын шинжтэй зохицуулалт гэж үзэн нийт 29 хуулийн төслийг боловсруулаад байна. Эдгээр нь хүний эрхийг хангах хүрээнд боловсруулах хуулийн төслүүдтэй агуулгын хувьд давхцахгүй, бие даасан үзэл баримтлалтай багц хуулийн төсөл болно.

Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд заасны дагуу Засгийн газар Комиссын илтгэлээр өгсөн санал, зөвлөмжийн биелэлтийг хариуцаж Улсын Их Хуралд илтгэх үүрэгтэй.

Ийнхүү “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны бодлого, Засгийн газрын “2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т тусгасан зорилго, зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар тогтоолыг хэрэгжүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилтын хүрээнд үндэсний хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэх зорилгоор холбогдох хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах шаардлагатай байна.

Хоёр.Хуулийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа

Хүний эрхийг хангахтай холбоотой багц хуулийн төслийн зорилго нь үндэсний хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэх болно. Тус зорилгын хүрээнд дараах хуулийн төслийг боловсруулна:

1.Нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүст үнэ төлбөргүй үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, ахмад настан, хөдөлмөрийн

чадвараа бүрэн алдсан хүн, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эцэг, эх хуульд заасан хэрэг, маргаанд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх асуудлыг сайдын тушаалаар баталсан журмын дагуу зохицуулж байсныг хуулийн төсөлд тусгах зорилгоор боловсруулах Хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

2.Баривчлах шийтгэлийг оногдуулахгүй байх этгээдийн хүрээ хязгаарыг иргэдийн зүй ёсны хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн өргөжүүлэх, хуулийн тусгай ангид заасан зөрчил үйлдсэн этгээдэд оногдуулах баривчлах шийтгэлийг цөөрүүлэх, Улсын Их Хурлаас 2021 онд Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Ажиллах хүчний шилжилт хөдөлгөөний тухай хууль баталсантай холбогдуулан зөрчилд тооцох үйлдлүүдийг шинээр тусгах, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль зөрчих үйлдлийг зөрчилд тооцох үйлдлээс хасах зорилгоор боловсруулах Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

3.Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааны шуурхай байдлыг хангах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогч болон шүүх, прокурор, эрх бүхий албан тушаалтнуудад бий болдог хүндрэл, чирэгдлийг багасгах, цахим үйл ажиллагааг нэвтрүүлэх зохицуулалт, зарим төрлийн хэргийн харьяалалд бий болж байгаа алдааг засах зохицуулалт бүхий Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

4.Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Улсын Ерөнхий прокурорын 2017 оны А/22, А/31 дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан “Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах журам”, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны А/37 тоот тушаалаар баталсан “Хохирогчид аюулын зэргийн үнэлгээ хийх тухай журам”-аар тус тус зохицуулсан харилцааг хуульд тусгах, хохирогчийг түр байрлуулан хамгаалах тусламж үйлчилгээ үзүүлэх зориулалттай Нэг цэгийн үйлчилгээний төв болон түр хамгаалах байранд үзүүлэх үйлчилгээний хүрээ заагийн ялгааг гаргаж, хариуцах этгээдийг тодорхой болгох зорилгоор Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

5.Хохирогчийн нэр төр, аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн холбогдох зохицуулалтуудыг хуульд тусгаж хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг хуулийн төсөлд тусгах, ингэхдээ хохирогчийн талаарх нууцлах мэдээллийн хүрээг өргөжүүлж, хүн худалдаалах гэмт хэргийн хохирогчийг хамгаалах байрны асуудлаарх хуулийн давхардлыг арилгаж, хохирогчийг хамгаалах ажиллагааг Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн хүрээнд оруулах зорилгоор Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

6.Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль болон Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд “хохирогч”-ийг ялгаатай байдлаар тодорхойлсон нь хууль хэрэглээний хувьд зөрчил үүсгэж байгааг арилгах, гэмт хэргийн хохирогчийг стандартад нийцсэн түр хамгаалах байранд хамгаалах, хохирогч хамгааллын зарим арга хэмжээг зохицуулж байсан журмууд болон цагдан хоригдож байгаа болон ял эдэлж байгаа гэрч, хохирогчийг хамгаалах журмыг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлан мөрдүүлж байсныг хуульд тусгах, хүний эрхийг зөвхөн хуульд заасан үндэслэлээр хязгаарлах зорилгоор Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

7.Монгол Улсын иргэнийг Монгол Улсын хилээр гарах эрхийг түдгэлзүүлэх журмыг боловсронгуй болгох, хилийн хориг тавих эрх бүхий байгууллагуудын уялдаа холбоог хангах, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаалаар баталсан “Хүүхдийг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам”-аар зохицуулж байгаа харилцааг хуулийн төсөлд тусгах, ингэхдээ Улсын Их Хурлаас 2024 онд баталсан Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад нийцүүлэх зорилготой Монгол Улсын иргэн гадаадад хувийн хэргээр зорчих, цагаачлах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

8.Албаны нууцын тодорхойлолтыг нарийвчлан тодорхойлох, албаны нууцын хүрээ хязгаарыг багасгах, байгууллагын даргын шийдвэрээр албаны нууцад хамааруулж байгаа зохицуулалтыг эргэн харах, иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлаж байгааг арилгах, хуулийн зохицуулалтыг Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуультай уялдуулан боловсронгуй болгох зорилгоор боловсруулах Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

9.Цагдаагийн алба хаагчийн тасралтгүй сургалтын тогтолцоо, цагдаагийн алба хаагчид олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн дэг журмыг сахиулахдаа хүний эрхийн мэдлэг, хандлага төлөвшүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалт бүхий Цагдаагийн албаны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

10.Албадан эмчлэх аюулгүй байдлын арга хэмжээ (Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ)-ний төрөл, дэглэм, хугацаа тогтоож буй байдал, тус арга хэмжээг хэрэглэхэд хууль ёсны төлөөлөгчийн оролцоог хангах зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлт тулгах, хүчээр алга болгох гэмт хэргийн шинжийг олон улсын хүний эрхийн байгууллагын зөвлөмжид нийцүүлэн тодорхой болгох зорилгоор боловсруулах Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

11.Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны гишүүдийн хараат бус байдлыг хангах, иргэний нийгмийн болон мэргэжлийн байгууллагын бодит оролцоог хангах, тэдгээрийг нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар томилох зохицуулалтыг бий болгох зорилгоор боловсруулах Харилцаа холбооны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

12.Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох эрх бүхий хуульчдад /шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч, нотариатч, бусад хуульч/ олон улсын гэрээ конвенцын ойлголт мэдлэгийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ, уг асуудлыг хуульчийн үргэлжилсэн сургалтын хөтөлбөрт тусгах хөшүүрэг бий болгох, Улсын Их Хурлаас 2019 онд баталсан Өмгөөллийн тухай хууль, Өмгөөллийн тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд Өмгөөллийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан Монгол Улсын Засгийн газар Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг боловсронгуй болгох, өмгөөлөгч давхар гишүүнчлэлийн татвар, хураамж төлдөггүй байхаар холбогдох хуулийн төслийг боловсруулахыг Засгийн газарт даалгасны дагуу хуульч, өмгөөлөгчийн хураамжийг сайн дурын үндсэн дээр аль нэг байгууллагад төлдөг болох зохицуулалт бүхий Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

13.Өмгөөллийн тухай хуулийн зарим заалт Монгол Улсын Үндсэн хууль зөрчсөн асуудлаар иргэд гомдол гаргаж, Үндсэн хуулийн цэцийн 2022 оны 02 дугаар дүгнэлтээр Өмгөөллийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6.3 дахь заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчөөгүй гэсэн дүгнэлт гарсан боловч ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох эрхийг бүрэн эдлүүлэхтэй холбоотойгоор зарим зохицуулалтыг өөрчлөх шаардлагаар Өмгөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

14.Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдийг боловсруулахдаа тухайлан хүний эрхийн үнэлгээ, судалгаа хийхтэй холбоотой зохицуулалтыг бий болгох зорилгоор Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

15.Иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангах зорилгоор агаарын чанарын мэдээлэл, тайланг эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэхээс гадна олон нийтэд заавал мэдээлдэг байх зохицуулалт бүхий Агаарын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

16.Хэвлэл мэдээллийн байгууллагад хязгаарлалт тогтоох асуудлыг дайчилгааны үед авах үндсэн арга хэмжээ болгон хэрэглэх зохицуулалтыг Хэвлэл, мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд нийцүүлэн хасах зохицуулалт бүхий Дайчилгааны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

17.Хөдөлмөрлөх эрхийн асуудлыг хөдөлмөрлөх эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэх, зарим зохицуулалтыг практик шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох зорилгоор боловсруулах Хөдөлмөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

18.Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал эрхэлсэн гишүүний тогтвортой, үр дүнтэй ажиллах боломжийг бүрдүүлэх, Комиссын хараат бус байдлыг хангах зорилгоор Комиссын даргыг Улсын Их Хурлын даргаас санал болгож Улсын Их Хурлаас томилж байгааг өөрчилж гишүүд дотроосоо олонхын саналаар сонгож, Улсын Их Хуралд санал болгох зохицуулалт бүхий Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

19.Эрүүгийн хуульд албадан эмчлэх аюулгүй байдлын арга хэмжээ (эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ)-ний төрөл, дэглэмийг тусгах болсонтой холбогдуулан Шүүхийн шийдвэр шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл;

20.Баривчлах, саатуулах, цагдан хорих байранд байгаа Сэжигтэн, яллагдагчийн захидал харилцааны нууцыг хамгаалуулах эрхийг хангах, бусад хуульд хэрэглэгдээгүй нэр томъёог хасах зэрэг зохицуулалт бүхий Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл.

Түүнчлэн, дээрх хуулийн төслийг боловсруулахдаа Засгийн газраас 2020 оноос хойш боловсруулж, Улсын Их Хурлаас батлан 2024 оноос дагаж мөрдөж байгаа Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай, Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж,

үйлчилгээний тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай, 2023 оноос дагаж мөрдөж байгаа Боловсролын ерөнхий хууль, Дээд боловсролын тухай, Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай, Мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, сургалтын тухай зэрэг хуулиудын шинэчилсэн найруулгын хэрэгжиж эхлэх тодорхой хугацааг харгалзан хөндөхгүй байх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Мөн Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Хувийн нэмэлт тэтгэврийн тухай анхдагч хуулийн төсөл, Хүмүүнлэг боловсролын тухай хуулийн төсөл болон эрхлэх асуудлын хүрээний төрийн захиргааны төв байгууллагаас ойрын үед Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай, Саадгүй хүртээмжийн тухай, Ахмад настны эрхийн тухай, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай, Нийгмийн халамжийн тухай, Төрийн албан хаагчийн цалин хөлс, нийгмийн баталгааны тухай, Шинжлэх ухаан, технологийн тухай, Эрүүл мэндийн тухай зэрэг хуулийн шинэчилсэн найруулга болон Дохионы хэлний тухай анхдагч хуулийн төслийг тус тус боловсруулж байгаа бөгөөд эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхэд хамаарах эдгээр хуульд оруулах өөрчлөлтийн талаар хуулийн төсөл боловсруулаагүй болно.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар

Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдэд тусгасан хүний эрхийг хангах, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн зорилт, арга хэмжээг бодитойгоор хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ.

Түүнчлэн, олон улсын гэрээ, конвенцуудад Монгол Улсын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх үйл ажиллагаад ахиц дэвшил гарч, хүний эрхийн олон улсын механизмуудаас зөвлөсөн зөвлөмжүүд, мөн Монгол Улсын хүний эрхийн үндэсний байгууллага болох Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын жил бүрийн илтгэлүүдээр өгсөн зөвлөмжийг Засгийн газраас хэрэгжүүлж холбогдох арга хэмжээг авдаг байдал хэвшиж тогтоход чухал ач холбогдолтой.

Мөн хүний эрхийг хангах, хамгаалахад иргэний нийгмийн байгууллагуудын дуу хоолой, санал, дүгнэлтийг хүлээн авч, тэдгээрийн оролцоог хангах, иргэний эрхийг ялангуяа тусгай бүрэн эрхийг хэрэгжүүлдэг төр, түүнийг төлөөлсөн этгээдийн зүгээс иргэдийг эрхийг хангах, хамгаалах, үндсэн эрхийг бодитойгоор, бүрэн эдлүүлдэг байх эрх зүйн орчин сайжирна.

Хэдийгээр олон улсын гэрээ конвенцоор хүлээсэн үүрэг, тэдгээрийн байгууллагаас ирүүлсэн зөвлөмж, хүний эрхийн үндэсний байгууллага, төрийн бус байгууллагуудын санал, эрх бүхий байгууллагаас Засгийн газарт даалгасан арга хэмжээ, хүний эрхтэй холбоотой бүх зөрчил, дутагдлыг хуулиар нэг дор арилгаж, засах боломжгүй боловч энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалахад томоохон дэвшил авчрах боломжтой болж цаашид хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн бусад хууль тогтоомжийн төслийг тодорхой төлөвлөлт, үе шаттайгаар боловсруулах болно.

Дөрөв.Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Энэхүү хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрэээнд нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулах хууль тогтоомжийн төсөл байхгүй болно.

-ooOoo-